

**วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์
และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น***
**An Analysis of Buddhism Propagation by Using Buddhist
Arts and Landscape of Cetiya-phum Monastery, Namphong
District, Khon Kaen Province**

พริยา พิกยาวัฒนชัย, ไสวีย์ บำรุงภักดิ์ และพระครูปริยัตินธมมวงค์
Piriya Pittayawattanachai, Sowit Bamrungphak and Phrakhru Pariyatidhammawong
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: ppfebruary8th@yahoo.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของชาวอีสาน 2) เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น และ 3) เพื่อวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพภาคสนาม ด้วยการศึกษาค้นคว้าจากคัมภีร์พุทธศาสนา จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งการลงพื้นที่ภาคสนาม โดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม นำเสนอด้วยวิธีวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า 1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาจากสมัยพุทธกาลได้ใช้การสื่อสารระดับบุคคล การปฏิบัติตนเป็นต้นแบบ หลังพุทธกาลมีการส่งทายาทแล้วได้รักษาสืบต่อกันมา ชาวอีสานมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เป็นแหล่งรวมงานพุทธศิลป์ พื้นที่วัดได้ตกแต่งเป็นภูมิทัศน์สถานให้เป็นรมณีสถาน โดยเฉพาะวัดเจติยภูมิ มีการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดที่มีลักษณะร่วมของสังคมอีสาน 2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดเจติยภูมิมีพุทธศิลป์หลักคือองค์พระธาตุขามแก่นเป็นผลจากความศรัทธา ความงามและวัฒนธรรมการสร้างพระธาตุ นอกจากนี้ ยังมีการสร้างลิม การสร้างพระพุทธรูป การเขียน

*ได้รับบทความ: 29 มีนาคม 2562; แก้ไขบทความ: 15 มีนาคม 2563; ตอรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2563

Received: March 19, 2019; Revised: March 15, 2020; Accepted: March 30, 2020

อุปถัมภ์ ตลอดจนการมีพื้นที่รองรับกิจกรรมศาสนาตามฮีตสิบสอง-คองสิบสี่ โดยปรับภูมิทัศน์ของวัดตามความจำเป็นแต่ละยุคสมัย และบำรุงรักษาให้สะอาด สว่าง สงบ สอดคล้องกับหลักสัปปายะในพระไตรปิฎก 3) วัดเจติยภูมิยังคงรักษาแนวทางการเผยแพร่ด้วยการสื่อสารระดับบุคคล การปฏิบัติตนเป็นต้นแบบและได้เพิ่มการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานเข้ามาช่วย โดยจัดให้มีการสอดคล้องกันของพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานในอดีตกับปัจจุบัน นอกจากนี้ ยังพบการปรับใช้รูปทรงพระธาตุขามแก่น ทั้งในระดับวัดและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดขอนแก่นจำนวนมาก

คำสำคัญ: พุทธศิลป์; ภูมิทัศน์สถานในงานพุทธศิลป์; การเผยแพร่พระพุทธศาสนา

Abstract

The aims of this dissertation were: 1) to study the propagation of Theravada Buddhism by using Buddhist arts and landscape of the Isan people; 2) to study the propagation of Buddhism by using Buddhist arts and landscape of the Cetiayaphum monastery, Namphong district, KhonKaen; 3) to analyze the propagation of Buddhism by using Buddhist arts and landscape of the Cetiayaphum monastery. This study was the qualitative research conducted together with the fieldwork and the study of Buddhist scriptures, document and relevant research. The fieldwork study was carried out by implementing the in-depth interview and non-participant observation and then the gathered data were interpreted by the descriptive analysis.

The research results revealed that: 1) since the time of the Buddha, the propagation of Buddhism has been in the form of personal communication and self-practice as the model. After the Buddhist council, this method has been inherited. The temples, for Isan people, are the assemble center of the community as they are the place decorated with Buddhist arts and the monastery landscapes are built as the peaceful sites with the space. In the Cetiayaphum monastery, the Buddhist arts and landscapes are mixed with Isan style. 2) The results of Buddhist propagation of the Cetiayaphum temple indicated that the main Buddhist arts can be seen in the Kham Kaen Stupa resulted from the faith, beauty and culture of stupa construction, temple construction, Buddha image building and painting. The space within the temple is arranged to organize the religious activities such as ‘heet sib song khong sib si’ by adjusting the monastery landscape to suite the activities in each

era. The monastery still preserves the original Buddhist arts and improve, restores and maintains them with cleanness, brightness and peace in consistency with the principles of suitability (sappā ya) in the Tipitaka. 3) The Cetiya-phum monastery has preserved their ways to disseminate Buddhism in the personal communication form and practice as the model, additionally supported by Buddhist arts and landscape in consistence with the old and new versions of arts. It can be seen that the Kham Kaen stupa image has been used in the monasteries, government and private sectors in Khon Kaen until the stupa becomes the symbol of sacredness, empirically impacting on the dissemination of Buddhism through Buddhist arts and landscapes within the monastery.

Keywords: Buddhist Art; Landscape in Buddhist art; Buddhism Propagation

1. บทนำ

งานพุทธศิลป์เป็นรากฐานหนึ่งของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเนื่องด้วยในอดีตพระพุทธศาสนาเป็นบ่อเกิดของศิลปะแขนงต่างๆ และมีวิธีการเผยแผ่ในหลายแนวทางโดยมีวัดก็เป็นแหล่งรวมศิลปกรรมซึ่งมักจะพบงานพุทธศิลป์ควบคู่กับการจัดภูมิทัศน์สถานที่ทั้ง ทางด้านสถาปัตยกรรม เช่น การสร้างเจดีย์ พระปรางค์ โบสถ์ วิหาร ตัวอย่างงานพุทธศิลป์ที่ดังมา ได้แก่ วัดพระศรีรัตนศาสดาราม,งานประติมากรรม ได้แก่ งานปั้นและหล่อพระพุทธรูป เช่น พระพุทธรูปปางลีลาในสมัยสุโขทัย พระพุทธชินราช วัดพระศรีมหาธาตุ จังหวัดพิษณุโลก และงานจิตรกรรม ได้แก่ งานจิตรกรรมฝาผนังและเพดานวัดต่างๆ เช่น จิตรกรรมฝาผนัง วัดเบญจมบพิตร กรุงเทพมหานคร หากพิจารณาจากการศึกษาวิจัยพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานที่ในอดีตนั้น หัวข้อวิจัยมักมุ่งเน้นการศึกษาที่ตัวงานพุทธศิลป์หรือหากเป็นด้านภูมิทัศน์สถานที่ ก็จะแยกการศึกษาออกจากกัน

โดยสิ้นเชิงและพื้นที่ภูมิทัศน์ที่มีเป้าหมายในการออกแบบเพื่อเหตุผลการใช้สอยโดยเฉพาะเจาะจง แต่การใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนายังไม่มีตัวอย่างให้ศึกษามากเหมือนการศึกษาพัฒนาการการสร้างเจดีย์ โบสถ์ และวิหารอันมีพุทธานุญาติที่เกี่ยวกับแนวความคิดรูปแบบ ลักษณะ และองค์ประกอบต่างๆ หรืออาจมีเพียงการศึกษาสถานที่ที่ยังไม่ได้กล่าวถึงประเด็นทางภูมิทัศน์สถานที่ซึ่งเป็นสิ่งช่วยส่งเสริมสุนทรียภาพในการชมงานพุทธศิลป์ หรือเป็นที่สุขตาสุขใจแก่ผู้อื่นที่ได้พบเห็นและพุทธศิลป์เป็นศิลปะของชาวพุทธ ในการที่ช่วยกันปลดปล่อยความทุกข์ในทางจิตใจ ปัญหาสังคม (Buddhadasa Bikkhu, as cited in Phra Dharmakosajarn 2004 : 1-4) ด้วยเหตุนี้ จึงทำให้ผู้วิจัยมองเห็นความน่าสนใจที่จะมีการทบทวนประเด็นเรื่องพื้นที่ในการใช้พุทธศิลป์เพื่อเผยแผ่พระพุทธศาสนาตลอดจนการจัดภูมิทัศน์สถานที่เพื่อส่งเสริมการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

การกำหนดเป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ คือ วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น โดยจะพิจารณาจากเกณฑ์การคัดเลือกประการที่หนึ่ง พื้นที่ศึกษามีการตอบโจทย์ลักษณะทางกายภาพของศาสนสถานทางพระพุทธศาสนาที่ใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาที่ตรงกับการกำหนดวัตถุประสงค์ การเป็นวัดที่ประดิษฐานพระธาตุขามแก่น อันเป็นพระธาตุคู่บ้านคูเมืองของชาวอีสานและชาวขอนแก่น ประการที่สอง พื้นที่ศึกษามีคุณค่าทางด้านเรื่องราวในการสร้างงานพุทธศิลป์ของวัดซึ่งเป็นสิ่งส่งผลต่อการสร้างพุทธศิลป์อันมีความงามที่ตอบสนองต่อความศรัทธา และประการที่สาม พื้นที่ศึกษามีความเหมาะสมต่อการดำเนินการศึกษาที่ผู้วิจัยสามารถเข้าถึงได้มีปัจจัยด้านระยะทางสัมพันธ์กับระยะเวลาที่เหมาะสม เฉกเช่นเดียวกับคำว่า โคจรสัปบายะ (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2010 : 209) เพื่อผู้วิจัยสามารถบริหารจัดการเวลาดำเนินการศึกษาได้อย่างสะดวกหากเกิดอุปสรรคระหว่างการเดินทาง เป็นต้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวทำให้กรณีศึกษาของชุมชนได้เลือก วัดเจติยภูมิหรือวัดพระธาตุขามแก่น ตำบลบ้านขาม อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นพื้นที่วิจัย ซึ่งได้รับการเคารพสักการะจากประชาชนชาวจังหวัดขอนแก่นและจังหวัดใกล้เคียงอย่างแพร่หลาย โดยมีงานพุทธศิลป์คือองค์พระธาตุขามแก่นอันมีความสำคัญในฐานะเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ เป็นศูนย์รวมความเชื่อความศรัทธาของผู้คนที่อาศัยอยู่ตามหมู่บ้าน

บริเวณพระธาตุขามแก่น และบริเวณใกล้เคียง นอกจากนี้ยังมีภูมิทัศน์ที่น่าศึกษาทั้งด้านกายภาพและวัฒนธรรม

จุดมุ่งหมายหลักของการสร้างงานพุทธศิลป์คือการรับใช้พระพุทธศาสนา หากศึกษาความหมายตลอดจนปรัชญาที่สอดแทรกอยู่ในงานพุทธศิลป์จะทำให้เห็นว่าการงานพุทธศิลป์มีอิทธิพลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาแก่พุทธศาสนิกชนไทยมาช้านาน งานพุทธศิลป์ที่สวยงาม สามารถโน้มน้าวจิตใจพุทธศาสนิกชนให้ซึ้งในพระรัตนตรัย หรือเข้าถึงศีล สมาธิ ปัญญา อันเป็นหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา ส่วนภูมิทัศน์ที่มีความเหมาะสมก็จะเป็นหนทางหนึ่งที่ทำให้การชมงานพุทธศิลป์ภายในวัดมีความโดดเด่นและน่าสนใจยิ่งขึ้นและการเข้าใจพระรัตนตรัยของคนในชุมชนก็จะเป็นไปในทางบวกอันเกิดจากบรรยากาศแวดล้อมที่สวยงามด้วยเหตุผลดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยมองเห็นความน่าสนใจในงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์ว่าสามารถเป็นตัวอย่างที่ดีของการศึกษาขบวนการพระพุทธศาสนาเพื่อสังคมในสังคมไทยได้ โดยเฉพาะแนวความคิดการใช้งานพุทธศิลป์เป็นปฏิปทาในการจรรโลงใจให้พุทธศาสนิกชนในชุมชนเกิดความเลื่อมใสศรัทธามีความสำคัญและสอดคล้องกับกระแสของพระพุทธศาสนาแนวใหม่ในสังคมปัจจุบันที่กำลังปรากฏตัวขึ้นเรื่อยๆ ประเด็นปัญหาหลักที่ต้องการจะศึกษาในงานวิจัยเรื่องนี้ คือ ในวัดเจติยภูมิ มีการใช้รูปแบบการจัดวางพื้นที่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานพุทธศิลป์อย่างไร เมื่อมีวัดที่ม้งานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์ที่สวยงามในท้องถิ่นชุมชนมีการตอบสนองต่อการใช้พุทธศิลป์

และภูมิทัศน์ในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างไร และงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์ในวัดสามารถเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้มากน้อยเพียงใด

การศึกษาเรื่อง “วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น” จะนำไปสู่โอกาสในการได้เห็นมิติด้านต่างๆ ที่เกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนามากยิ่งขึ้นไปทั้งยังทำให้ทราบความเป็นมาของการเกิดมีศาสนสถาน ศาสนวัตถุซึ่งหมายรวมถึงพุทธศิลป์และองค์ประกอบของศาสนาตามบริบททางวัฒนธรรมทางพระพุทธศาสนาอีกด้วยประกอบกับความแยบยลในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาของวัดเจติยภูมิยังเสมือนเป็นภาพสะท้อนวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวอีสานอันเกี่ยวข้องกับชีวิตตั้งแต่เกิด แก่ เจ็บ ตาย เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นดินแดนแห่งอารยธรรมมาแต่โบราณ โดยชาวอีสานมีตำนานพื้นบ้านและนิทานในท้องถิ่นส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา (Thongnerkhaw, 1998 : 1) สิ่งนี้ได้ทำให้ผู้วิจัยเห็นคุณค่าของงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานในการเผยแผ่ศาสนาว่าเป็นสิ่งที่สามารถนำมาเป็นข้อพิจารณาในการสร้างแรงจูงใจให้คนในชุมชนมีโอกาสเข้าถึงพระพุทธศาสนาโดยใช้ได้ทุกยุคสมัย จึงสมควรมีการศึกษาและเผยแพร่เรื่องการศึกษาในลักษณะนี้มากขึ้น ผู้วิจัยเริ่มกำหนดขั้นตอนการและแนวทางการศึกษาวิจัยการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิโดยเริ่มจากศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวัดทั้งในภูมิภาคต่างๆ รวมถึงวัดในอีสานอันเป็น

บ่อเกิดของงานพุทธศิลป์หรือรวบรวมงานพุทธศิลป์ไว้หลายแขนงซึ่งมีทั้งงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์ นอกจากนี้วัดยังเป็นที่ยอมรับของวรรณกรรมอีสานและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ซึ่งจัดเป็นงานสำเร็จรูปอย่างน่าพิศดาร ไม่ว่าจะเป็นลายลักษณ์อักษรหรือมุขปาฐะ (Bamrungphak, 2018 : 20) และทำให้เห็นรูปแบบการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานพุทธศิลป์ในอดีตเพิ่มเติม โดยใช้เนื้อหา ภาพ ความหมายหรือคำจำกัดความ ประวัติ และคุณค่า ตัวอย่างแผนภาพประกอบการทำความเข้าใจที่จะได้รับการเรียบเรียงสอดคล้องกันกับเนื้อหาวิชาและองค์ความรู้เดิมเข้าด้วยกัน ดังนั้นการนำเสนอเนื้อหาในแต่ละบท ที่เกี่ยวข้องในด้านต่างๆ ซึ่งจะทำให้ผู้ศึกษาสามารถเข้าใจได้ง่ายและเกิดประโยชน์สูงสุด

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเถรวาทด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของชาวอีสาน
2. เพื่อศึกษาการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น
3. วิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ อำเภอ น้ำพอง จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นงานวิจัยเชิงคุณภาพ/ภาคสนาม (Qualitative Research) ผู้วิจัยเลือก

ใช้การศึกษาเชิงคุณภาพ โดยไม่เน้นข้อมูลเชิงตัวเลขหรือสถิติ จึงเลือกใช้เครื่องมือสำหรับดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อให้เกิดความเหมาะสมตามวัตถุประสงค์และคำถามวิจัย ซึ่งมีขั้นตอนและวิธีการดำเนินงานวิจัย 3 ขั้นตอน ดังนี้

1. ขั้นกำหนดกรอบในการวิจัย กำหนดกรอบเนื้อหาในการวิจัย โดยให้อยู่ในประเด็นเกี่ยวกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์อันเหมาะสมกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนา

2. ขอบเขตของการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ขั้นตอนการศึกษาค้นคว้าจะดำเนินไปทั้งศึกษาข้อมูลจากเอกสาร (Document) การสังเกต (Observation) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) ในส่วนเอกสารและรายงานวิจัย ผู้ศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์ โดยอาศัยแหล่งข้อมูลจากหอสมุดกลางของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่นและแหล่งข้อมูลอื่นๆ เช่น อินเทอร์เน็ต, หนังสือพิมพ์, บทความ, งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เป็นต้น และดำเนินการสัมภาษณ์เจ้าอาวาสเกี่ยวกับแนวคิดการสร้างงานพุทธศิลป์เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาและสัมภาษณ์ชาวบ้านที่มาทำบุญที่วัด ตลอดจนผู้ที่เดินทางมาเยี่ยมชมงานพุทธศิลป์ที่วัดเจติยภูมิ

3. ขอบเขตของพื้นที่การศึกษาภาคสนาม เป็นการศึกษาจากการสังเกตสภาพพื้นที่กรณีศึกษาโดยใช้การสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม

ข้อสังเกตเป็น ประเด็น ได้แก่ ระยะเวลา งานพุทธศิลป์ที่สำคัญในวัดเจติยภูมิ งานพุทธศิลป์ดั้งเดิม งานพุทธศิลป์ที่สร้างขึ้นใหม่ ภูมิทัศน์ดั้งเดิม ภูมิทัศน์ที่เพิ่มเข้ามาใหม่ การดูแลรักษางานพุทธศิลป์ภายในวัด รูปแบบของการเดินทางมาสักการะ เป้าหมายของผู้เดินทางมาสักการะ และ กิจกรรมที่สำคัญอันเกี่ยวข้องกับการใช้งานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถาน

4. กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลัก (Key Informants) กลุ่มประชากรที่ศึกษากลุ่มหลักมาจากการเลือกแบบเจาะจงจากคุณสมบัติโดยเป็นผู้เกี่ยวข้องกับการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ คือ ผู้ครอบครอง โดยจัดเกณฑ์การคัดเลือกประชากรที่ศึกษา(Criteria)ให้แบ่งประเภทกลุ่มผู้ใช้งานออกเป็น 4 กลุ่ม รวมเป็นจำนวน 20 คน ได้แก่กลุ่มที่ 1 กลุ่มภิกษุซึ่งเกี่ยวข้องกับงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์ในการเผยแผ่ศาสนา ได้แก่ เจ้าอาวาส, พระสงฆ์ในวัดเจติยภูมิ จำนวน 5 รูป กลุ่มที่ 2 ผู้ออกแบบภูมิทัศน์วัดเจติยภูมิจำนวน 2 คน กลุ่มที่ 3 กลุ่มผู้จัดการวัด ได้แก่ ผู้สูงอายุในชุมชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวัดเจติยภูมิหรือมีหน้าที่รับผิดชอบภายในวัด จำนวน 2 คน กลุ่มที่ 4 กลุ่มผู้เกี่ยวข้องกับการใช้งานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์ในด้านสุนทรียภาพและการเข้ามาใช้พื้นที่ภูมิทัศน์นักเรียนมัธยมศึกษาเยาวชนในท้องถิ่น จำนวน 5 คน และกลุ่มผู้เดินทางมาสักการะ จำนวน 6 คน เป็นต้น

5. เครื่องมือการวิจัย เครื่องมือสำหรับดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ไม่ใช้สถิติช่วยในการวิเคราะห์หลัก กลุ่มประชากรที่คัดเลือก

มาในการศึกษารั้ครั้งนี้จะสามารถส่งเสริมเติมเต็มให้ข้อมูลการใช้งานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์ของวัดเจติยภูมิให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น โดยเกณฑ์การคัดเลือกกลุ่มประชากรมาศึกษานี้ เป็นเกณฑ์ที่ผู้วิจัยกำหนดมาเพื่อการศึกษารูปแบบของการทำนุบำรุงศาสนาของบุคคลที่เกี่ยวข้องกับวัดพระธาตุขามแก่นในจำนวนที่เหมาะสมซึ่งยังประโยชน์ให้ชุมชนและผู้คนโดยรวม และในกลุ่มสุดท้ายใช้การสุ่มตัวอย่างตามความสะดวก (Convenience Sampling) ตามความสะดวกของผู้ตอบแบบสัมภาษณ์จนกว่าจะได้จำนวนตามกำหนดในขนาดของกลุ่มตัวอย่างซึ่งอาจเรียกวิธีการสุ่มแบบบังเอิญ (Accidental Sampling หรือ Haphazard Sampling) เพื่อให้เกิดความสอดคล้องในการนำมาวิเคราะห์ผลตามวัตถุประสงค์การศึกษาต่อไป โดยจะทำให้ผู้วิจัยได้เติมเต็มข้อมูลการศึกษาในมุมมองที่มากกว่าการเดินทางมาสังเกตการณ์หรือมาบริจาคเงินทำบุญเพียงอย่างเดียว

6. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัย จากการลงพื้นที่ภาคสนามโดยใช้แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม นำมาสู่การออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยในกรณีศึกษาี้โดยการวิเคราะห์ข้อมูลเริ่มทำไปพร้อมๆ กับการเก็บข้อมูลแบ่งออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การวิเคราะห์ข้อมูลแบบสร้างข้อสรุป ในการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งส่วนใหญ่ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ จะเป็นข้อความบรรยาย (Descriptive) ซึ่งได้จากการสังเกตสัมภาษณ์ และจดบันทึก และ 2) การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) คือ การกระทำกับข้อมูลที่ได้จากเอกสาร ซึ่งมีส่วนช่วยในการ

วิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์

4. สรุปผลการวิจัย

1. การเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาเถรวาทในสมัยพุทธกาลได้ใช้การสื่อสารระดับบุคคลการปฏิบัติตนเป็นต้นแบบ หลังพุทธกาลมีการสังคายนาแล้วได้รักษาสืบต่อกันมา ปัจจุบันได้มีการให้ความสำคัญกับพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานไม่น้อยชาวอีสานมีวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน เป็นแหล่งรวมงานพุทธศิลป์ พื้นที่วัดได้ตกแต่งเป็นภูมิทัศน์สถานให้เป็นรมณีสถาน และให้มีที่ว่างใช้รองรับกิจกรรมวัฒนธรรม ประเพณี วิถีชุมชนรูปแบบการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิมีลักษณะร่วมกับการเผยแพร่พระพุทธรูปศาสนาของสังคมอีสานหลายประการ จะเห็นได้จากวัฒนธรรมการสร้างพระธาตุ สอดคล้องกับความเชื่อเรื่องการสร้างพระธาตุของชาวอีสานจากงานวิจัยเรื่องอิทธิพลความเชื่อและพิธีกรรมเกี่ยวกับพระธาตุขามแก่นที่มีต่อชาวจังหวัดขอนแก่นของพระครูเจียภูมิพิทักษ์ โดยชาวขอนแก่นเชื่อว่าพระบรมสารีริกธาตุนั้น มีปาฏิหาริย์ที่เกิดจาก 1) พุทธานุภาพ 2) ธัมมานุภาพ 3) สังฆานุภาพ 4) ปุญญานุภาพ และ 5) เทวานุภาพ (Phrakhru Chetiyaphumpitak, 2012 : 1-8) ประกอบกับตำนานพื้นบ้าน และนิทานพื้นบ้านถิ่นอีสานส่วนใหญ่มักเกี่ยวกับเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา (Thongnerkhaw, 1998 : 1) ส่วนการมีพื้นที่รองรับกิจกรรมทางศาสนาตามฮีตสิบสอง-คองสิบสี่เนื่องจากวัดในอีสานยังคงเป็นศูนย์กลางของชุมชนและมีความผูกพันกับวิถีชีวิตของชาวอีสานพื้นที่

ว่างของวัดทำให้คนในชุมชนได้มาร่วมพิธีสำคัญ และยังสะท้อนให้เห็นความสามัคคีของชุมชนอีกด้วยที่สำคัญมีการปรับภูมิทัศน์ของวัดตามความจำเป็นของยุคสมัย

2. วัดเจติยภูมิมีการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดที่มีลักษณะร่วมของสังคมอีสาน โดยที่วัดเจติยภูมิมีการใช้พุทธศิลป์หลักคือองค์พระธาตุขามแก่นเป็นผลจากความศรัทธาความงามและวัฒนธรรมการสร้างพระธาตุ การสร้างสิม การสร้างพระพุทธรูป การเขียนstupam และการมีพื้นที่รองรับกิจกรรมศาสนาตามฮีตสิบสองคองสิบสี่ โดยปรับภูมิทัศน์ของวัดตามความจำเป็นแต่ละยุคสมัย มีการเสริมสร้างภูมิทัศน์ทั้งสิ่งมีชีวิต (soft scape) และสิ่งไม่มีชีวิต (hard scape) โดยไม่ทำลายหรือบิดเบือนโครงสร้างภูมิทัศน์สถานเดิมแต่ส่งเสริมให้พุทธศิลป์หลักมีเอกภาพด้วยศาสตร์สมัยใหม่ เช่น การออกแบบภูมิทัศน์ให้สะท้อนบรรยากาศเดิมของภูมิทัศน์สถานโดยยังคงรักษาพืชพรรณดั้งเดิมของวัดอันเกี่ยวข้องกับตำนานการสร้างพระธาตุขามแก่นบนดอนมะขาม รูปแบบการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานจึงผสมผสานงานดั้งเดิมและงานสร้างใหม่ โดยวัดยังรักษารูปแบบงานพุทธศิลป์ดั้งเดิมเอาไว้และปรับปรุง บำรุง รักษาภูมิทัศน์สถานให้สมสมัยและสะอาด สวยงาม สอดคล้องกับหลักสัปปายะในพระไตรปิฎกสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องภูมิสถาปัตยกรรมของวัดไทยกับการเรียนรู้และการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการของ วุฒินันท์ กันทะเตียน (Kantatian, 2017 : 137-149) และการศึกษาเรื่อง ภูมิทัศน์เพื่อการบำบัดจิตใจ เป็นการศึกษาด้านภูมิสถาปัตยกรรม โดยมี

วัตถุประสงค์เพื่อสร้างความรู้และความเข้าใจเรื่อง การออกแบบภูมิทัศน์เพื่อลดความเครียดและส่งเสริมสุขภาพจิตของคนในสังคม ส่งผลให้งานภูมิทัศน์ดังกล่าวสามารถช่วยบำบัดจิตใจ ทำให้คนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นของประชากร ธาราสายทอง (Tarasaithong, 2003 : 8)

3. การวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ วัดเจติยภูมิยังคงรักษาแนวทางการเผยแผ่ด้วยการสื่อสารระดับบุคคล การปฏิบัติตน เป็นต้นแบบการรักษาพระธรรมวินัย และได้เพิ่มการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานเข้ามาช่วย โดยจัดให้ความสอดคล้องกันของพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานอดีตกับปัจจุบัน เห็นได้จากการปรับใช้รูปทรงพระธาตุขามแก่น ทั้งในระดับวัดและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนในจังหวัดขอนแก่นจำนวนมากจนกลายเป็นสัญลักษณ์แทนความคิด ความเชื่อหรือความศรัทธาอันเป็นผลเชิงประจักษ์ที่เกิดจากอิทธิพลเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัด ทั้งหมดล้วนเป็นวิธีการเผยแผ่ที่ทำให้สาธุชนเห็นความสำคัญของพระพุทธศาสนา และเกิดความรู้เข้าใจ แล้วน้อมนำตนเข้าสู่ธรรมะได้จริงสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง การเผยแผ่หลักธรรมผ่านพุทธศิลป์ของวัดในประเทศไทย กรณีศึกษา วัดร่องขุน จังหวัดเชียงรายของต้นน้ำ ต้นน้ำธารธรรม (Tonnamtarntam, 2011 : 1-6) ที่พบว่าพบว่าคนทั่วไปที่เข้ามาเยี่ยมชม สามารถรับรู้และเข้าใจในหลักธรรมที่นำมาเสนอผ่านงานพุทธศิลป์ นอกจากจะได้ชมความงดงามของชิ้นงานทางศิลปะ

แล้ว ยังเข้าใจความหมายในหลักธรรมที่ผู้สร้างงานต้องการสื่อ จากรูปลักษณ์ของงานศิลป์ในรูปแบบ โดยความเข้าใจจะมากหรือน้อย นั้น ขึ้นอยู่กับระยะเวลาที่ใช้ในการชมงานแต่ละประเภทด้วย โดยส่วนใหญ่จะเข้าใจธรรมะผ่านงานพุทธศิลป์ในระดับเบื้องต้น

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิได้ดำเนินการศึกษาทั้งจากภาคสนามและภาคเอกสาร ประวัติ และปรัชญาคติความเชื่อที่เกี่ยวข้อง และนำผลการวิเคราะห์ทางด้านกายภาพในแต่ละด้านมาอภิปรายผล โดยผลจากการศึกษาได้พบประเด็นที่สำคัญอยู่ 5 ประเด็น คืองานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถาน ของวัดเจติยภูมิสามารถประมวลคุณค่าหรือ ความสำคัญของการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และการจัดภูมิทัศน์สถานของวัดได้ดังนี้

1. การเผยแผ่พระพุทธศาสนาโดยมีงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานภายในวัดเจติยภูมิเป็นตัวแทนของพระพุทธเจ้า ซึ่งพุทธศาสนิกชนให้ความเคารพนับถือ เลื่อมใส และเป็นสื่อให้มนุษย์มุ่งพัฒนาศักยภาพตนเอง สอดคล้องกับงานวิจัยเรื่องพัฒนาการของวัฒนธรรมการสร้างวิหารในเนปาล พบว่าวัฒนธรรมการสร้างวิหารยังเป็นเหมือนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา เช่นเดียวกับในประเทศไทยที่มีการสร้างวัด เป็นเครื่องหมายการมาเยือนของพระพุทธศาสนาสู่ดินแดนไทย (Bajracharya, 1995 : 141-151) ในการจัดภูมิ

ทัศน์ให้วัดมีพื้นที่สีเขียว ทำให้มีความร่มรื่นและน่าเดินทางมาสักการะมากขึ้น สอดคล้องกับแนวทางการปรับปรุงภูมิทัศน์เพื่อส่งเสริมคุณค่าและความสำคัญด้านมรดกทางวัฒนธรรมในงานวิจัยของวิรุจ ถิ่นนคร ศึกษาแนวคิดในการอนุรักษ์แหล่งมรดก ประวัติศาสตร์ ปรัชญาคติความเชื่อ ขนบธรรมเนียมประเพณีและกิจกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้อง และนำผลการวิเคราะห์ทางด้านกายภาพในแต่ละด้าน ซึ่งประกอบด้วย การใช้ประโยชน์ที่ดิน เส้นทางสัญจร ที่เปิดโล่ง มุมมอง และรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมเพื่อนำไปสู่แนวทางในการปรับปรุงภูมิทัศน์วัด (Thinnakorn, 2015 : 155-170) ส่วนวัดเจติยภูมินั้นได้มีแผนปรับปรุงภูมิทัศน์ แม้จะมีข้อจำกัดอย่างมากในเรื่องของข้อมูลทั้งจากภาคสนาม เอกสาร และบุคคลขณะทำการวิจัย ซึ่งเป็นระยะเวลาที่สั้นสำหรับงานวิจัยเชิงคุณภาพที่ต้องรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มบุคคลหลายกลุ่ม และต้องสังเคราะห์งานด้านเอกสารไปพร้อมๆ กัน แต่ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้ให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีเพื่อให้ข้อมูลเต็มเต็มงานวิจัยจนครบถ้วนตามวัตถุประสงค์

2. งานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานล้วนเป็นเครื่องให้เกิดความระลึกนึกถึงคุณพระรัตนตรัย และยังเป็นการแสดงถึงความศรัทธาต่อพระพุทธศาสนาซึ่งเป็นคุณค่าหลักทางเป็นพุทธศิลป์ทุกประเภท สำหรับงานภูมิทัศน์สถานก็สัมพันธ์กับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาได้แก่ สามารถส่งเสริมให้งานพุทธศิลป์ดูโดดเด่นและมีเอกภาพทางความงามยิ่งขึ้นสอดคล้องกับคันทวารีย์วิจัยเรื่อง พระสงฆ์และวัดทางพระพุทธศาสนาในอินเดียของ

Sukumar Dutt (2008 : 2-10) ในประเด็นด้านประวัติศาสตร์และสิ่งที่มีอิทธิพลต่อวัฒนธรรมอินเดีย และรวบรวมงานพุทธศิลป์ทุกประเภท ร่องรอยของพระพุทธศาสนาที่กระจายไปทั่วอินเดียทั้งในภาคเหนือและภาคใต้ เช่น ร่องรอยการสร้างสถาปัตยกรรม สถูป วิหาร พระพุทธรูป และการสร้างวัดถ้ำที่มีจิตรกรรมฝาผนัง เป็นต้น รวมไปถึงประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกันระหว่างแรงศรัทธาต่อพระพุทธศาสนากับการสร้างวัฒนธรรมของพุทธศาสนิกชน

3. งานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานล้วนเป็นการบันทึก หรือเล่าเรื่องราว ประวัติความเป็นมาขององค์พระพุทธเจ้า ส่วนงานภูมิทัศน์สามารถเชื่อมโยงบรรยากาศในพุทธประวัติตอนสำคัญได้ เช่น ปางปาเลไลยก์ ท่ามกลางป่า มีช้างและลิง ถวายน้ำผึ้งแก่พระพุทธองค์ปางปฐมเทศนา ที่มีภูมิทัศน์เป็นป่าทึบ มีสัญลักษณ์เป็นธรรมจักร กวาง หมอบ และ ปางนาคปรก ท่ามกลางบรรยากาศฝนตกโดยมีน้ำตกแทนการเชื่อมโยงทางสัญลักษณ์ เป็นต้นจากการลงพื้นที่ภาคสนามในวัดเจติยภูมิ พบสิ่งที่ได้กล่าวมานี้ จึงเป็นไปตามวัตถุประสงค์ข้อ 2 ซึ่งพบการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถาน เนื่องจากเมื่อมีงานพุทธศิลป์ที่มีเอกภาพและภูมิทัศน์สถานที่น่าชมจะทำให้เป้าหมายในการเผยแพร่พระพุทธศาสนาสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

4. งานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานเป็นสิ่งที่ส่งเสริมซึ่งกันและกันภายในวัดของวัดเจติยภูมิ เนื่องจากการส่งเสริมให้มีการชมงานพุทธศิลป์ไปพร้อมกับสิ่งแวดล้อมและบรรยากาศที่ดี ล้วนเป็นสัญลักษณ์ของความศรัทธาในพระพุทธศาสนา

ส่วนการปรับปรุงภูมิทัศน์ของวัดเป็นการปรับตัวตามยุคสมัยที่มีความเจริญก้าวหน้าโดยไม่ทิ้งรากฐานความสงบสุขภายในของชุมชนผู้ใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานได้ประโยชน์อย่างน้อย 5 ประการ คือ ความเพลิดเพลินในความงามทางพุทธศิลป์ นำความรู้ไปพัฒนาชีวิตได้ เข้าใจในเรื่องทำความดีและการละเว้นการทำความชั่ว สัมผัสถึงพลังความศรัทธาของผู้สร้างงานได้ และประการสุดท้ายคือ ได้อาหารตา อาหารใจ และแนวคิดในการดำเนินชีวิตที่ดี สอดคล้องกับการศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา กรณีศึกษา: วัดร่องขุน ต. ป่าอ้อดอนชัย อ. เมือง จ. เชียงรายของภาณุวัฒน์ เนียมบาง ที่พบว่าการศึกษาถึงปรัชญาในงานพุทธศิลป์ต่อการเผยแพร่พระพุทธศาสนา วัดร่องขุนมีพุทธศิลป์ที่สวยงามและมีความเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว เป็นลักษณะการสร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ที่มีความร่วมสมัย (Niambang, 2008 : 1-8) มีแรงดึงดูดให้พุทธศาสนิกชนและผู้คนที่สนใจเข้ามาเยี่ยมชมพุทธศิลป์ภายในวัด โดยสอดแทรกซึ่งพุทธปรัชญาในพุทธศาสนาที่ลึกซึ้ง และมีความตรงไปตรงมา เข้าใจง่าย เปรียบเสมือนเป็นการเผยแพร่พระพุทธศาสนาโดยใช้พุทธศิลป์สอดแทรกพุทธปรัชญาที่แยบคาย

5. การได้ศึกษาการเผยแพร่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานสามารถเชื่อมโยงกับการศึกษาธรรมขั้นพื้นฐาน เพราะผู้สร้างมีเป้าหมายเพื่อแสดงถึงความนอบน้อมและศรัทธาต่อพระพุทธศาสนา ที่เริ่มจากการกระทำทางกาย วาจา ใจให้เป็นปกติมีความ

อดทน อดกลั้น มีจิตมุ่งมั่นไม่หวั่นไหว การมีสติก่อให้เกิดการสร้างแรงบันดาลใจ มีสัมปชัญญะ ก่อให้เกิดการสร้างแรงจูงใจให้ปฏิบัติงานโดยสำเร็จ สอดคล้องกับการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งเป็นผู้ออกแบบงานปรับปรุงภูมิทัศน์วัดเจติยภูมิ (Putthipatsakul, 2019) โดยได้ซึมซับการใช้สมาธิ และนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาใช้ในชีวิตประจำวันประกอบการทำงานออกแบบภูมิทัศน์-สถานวัดเจติยภูมิให้สำเร็จอีกด้วย ทำให้การวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่นนี้พบว่างานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานต่างเป็นสิ่งสนับสนุนเกื้อกูลกันและกันที่สร้างความน่าประทับใจแก่พุทธศาสนิกชน และเชื่อมโยงให้ผู้มาสักการะใกล้ชิดพระพุทธศาสนายิ่งขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย งานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานในปัจจุบันได้พัฒนาความคิดสร้างสรรค์ให้เกิดขึ้นหลายรูปแบบ จากการศึกษาในยุคปัจจุบันมีช่องทางการค้นหาข้อมูลของวัดได้สะดวกกว่าในอดีต การจัดภูมิทัศน์ของวัดที่น่ามองและรองรับบุคคลทุกเพศทุกวัยและการสร้างแอปพลิเคชันเกี่ยวกับงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของทางวัดในอนาคต น่าจะเป็นคุณูปการหนึ่งแก่การเผยแผ่พระพุทธศาสนาใน

ศตวรรษนี้

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป ผู้อ่านที่สนใจสามารถศึกษาวิจัยต่อจากการศึกษาชิ้นนี้ในประเด็นต่างๆ ที่จะสามารถเชื่อมโยงตามความถนัดในแต่ละศาสตร์ที่ผู้สนใจมีความชำนาญได้โดยสามารถเลือกสรรระเบียบวิธีวิจัยที่เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ และสามารถปรับใช้แนวทางการศึกษากับวัดที่มีงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานเดิมที่ต้องการจัดการความหลากหลายในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาตามบริบทแห่งสมัย เป็นประโยชน์ต่อแนวทางของการใช้พื้นที่ศาสนสถานของวัดต่างๆ เพื่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในยุคปัจจุบัน

7. องค์กรความรู้ที่ได้รับ

การวิเคราะห์การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยการใช้พุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานของวัดเจติยภูมิทำให้ได้องค์ความรู้สำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ 1) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาแบบเถรวาทแต่เดิมในสมัยพุทธกาลมีรูปแบบเป็นอย่างไร 2) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถานเป็นอย่างไร และ 3) การเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วยงานพุทธศิลป์และภูมิทัศน์สถาน ของวัดเจติยภูมิ อำเภอน้ำพอง จังหวัดขอนแก่น เป็นอย่างไร และผู้ศึกษามีความยินดีน้อมรับหากจะมีผู้ต้องพัฒนาให้มีการศึกษาในประเด็นเดียวกันนี้ต่อไป เพื่อเป็นประโยชน์แก่แวดวงวิชาการที่กายภาคหน้าจะมีผลการวิเคราะห์ในมุมมองที่หลากหลายยิ่งขึ้น

References

Bajracharya, R. (1995). The Development of Vihara culture in Nepal. *CNAS Journal*, 22(2), 141-151.

- Bamrungphak, S. (2018). An Analysis of Buddhist Ethics in Synshai Literature. *Mahachula Academic Journal*, 15(2), 20.
- Dutt, S. (2008). *Buddhist Monks and Monasteries of India: Their History and Their Contribution to Indian Culture*. Dehli : Motilal Banarsidass Publishers.
- Kantatian, W. (2017). The Landscape Architecture of Thai Temple with Learning and Well being strengthen in Buddhist Integration. *Graduate School Paridhas Journal*, 13(2).
- Tarasaithong, P. (2003). *The healing Landscape. Master of Landscape Architecture*. Graduate School : Chulalongkorn University.
- Thinnakorn, W. (2015). The Guidelines on Landscape Improvement to Promote the Cultural Heritage Value and Significance of WatPhra MahathatWorramahawihan, Nakhon Si Thammarat for World Hertiage Nomination. *Academic Journal of Faculty of Architecture, Chulalongkorn University*, 64(-), 155-170.
- Thongnerkhaw, S. (1998). The Beliefs in Phratat Kham Kaenstupa of Ban Kham, Namphong, Khon kaen. *Master of arts*. Graduate School : Mahasarakham University.
- Tonnamtarntam, T. (2011). The Study of Philosophy in Buddhist arts for Buddhism Propagation in the case study of: Rongkhun Temple, Paordonchai, Muang, Chiangrai. *Master of arts*. Graduate School : Mahachulalongkornrajavidyalaya.
- Niambang, P. (2008). *The study of Philosophy in Buddhist art for Buddhism Propagation in the case study of: WatRongKhun temple, Muang, Chiangrai*. Bangkok : College of Religion Studies, Mahidol University.
- Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2010). *Dictionary of Buddhism*. 18th ed. Nonthaburi : Permsap Printing House.
- Phra Dharmakosajarn(BuddhataasBhikkhu). (2004). *Buddhataas Dharma notes: In the Life, Society, Politics, Peace and the significant Thoughts*. Surattthani : Suan Mokhapalaram and Dharmatan Group.
- Phrakhru Chetiyaphumpitak. (2012). The Influences of Belief and ritual of Phratat Kham Kaenstupa on Khonkaen people. *Graduate School Paridhas Journal*, 8(1).
- Putthipatsakul, N. (5 January 2019). Architect of Khon kaen Provincial Administrative Organization. Interview.